

1 Castell Llanymddyfri

Mae hanes cyffrous iawn i'r castell, fel cadarnle i'r Normaniaid a'r Cymry. Yr hyn sy'n weddill erbyn heddiw yw tŵr crwn a chragen o fur sy'n dyddio o'r 13eg ganrif. Dargyfeirwyd nant fechan, y Dyfri, i ffurfio ffos o amgylch y castell. Mae panel gwybodaeth yn y castell sy'n crynhoi'r hanes.

2 Llanymddyfri – bwrdeistref a thref y Canol Oesoedd

Derbyniodd y fwrdeistref siarter oddi wrth Rhisiart III yn 1485. Roedd yr enwog Rhys Pritchard, 1579–1644, yn Ficer Llanymddyfri. Ef oedd awdur y llyfr adnabyddus *Ganwyll y Cymry*, gwaith crefyddol poblogaidd yn yr iaith Gymraeg. Sefydlwyd Coleg Llanymddyfri yn hanner cyntaf y 19eg ganrif.

3 Heol Cerrig

Adeiladwyd Neuadd y Dref yn 1858, gyda Siambwr y Cyngor uwch ben marchnad agored fwaog. Adeiladwyd Neuadd y Farchnad, sydd erbyn heddiw wedi'i hadnewyddu yn ganolfan grefftau, ddeng mlynedd yn gynharach gyda Chloc y Dref uwch ben. Roedd y dref yn enwog am wneuthurwyr clociau, y symudiadau yn ogystal â'r casys. Mae'r nifer fawr o dafarndai sy'n y dref yn dyddio o gyfnod y porthmyn. Mae'r King's Head wedi'i leoli ar safle Banc yr Eidion Du a sefydlwyd gan y Porthmon Davi Jones yn 1799. Roedd rhoi addawebau (wedi'u hysgythru â'r Eidion Du) yn golygu nad oedd angen i'r porthmyn gludo arian. Daeth y banc i ben yn 1848.

4 Nant Bawddwr

Enwyd tref Llanymddyfri ar ôl y lleiaf o'r afonydd sy'n ei hamgylchynu. Roedd y nant yn gweithredu fel carthffos – nid yw'n rhyfedd felly iddi gael ei galw yn Bawddwr. Yn 1836 lluniwyd cwlferf bwaog amdani a phalmantwyd y stryd drosti.

5 Rheilffordd Canolbarth Cymru

Gyda dyfodiad y rheilffordd daeth masnach y porthmyn a swyddogaeth y coetsys post i ben. Yng nghyfnod y coetsys (1780'au–1850'au) roedd Llanymddyfri yn ganolfan goetsys bwysig ar y ffordd dyrpeg o Lundain, yr A40 erbyn hyn. Cyrhaeddodd y rheilffordd Lanymddyfri yn 1858, fel estyniad o Llandeilo o Reilffordd Dyffryn Tywi o dde ddwyrain diwydiannol Sir Gaerfyrddin. Cwblhawyd Rheilffordd Llundain a'r Gogledd Orllewin, o Craven Arms i Lanymddyfri yn 1868.

6 Y Gaer a'r Ffordd Rufeinig

Mae'r llwybr troed yn dilyn darnau o'r Ffordd Rufeinig. Roedd y Gaer Rufeinig yn Llanymddyfri (Alabum) wedi'i lleoli i'r dwyrain, yn Llanfair-ar-y-bryn, ac mae'r eglwys sy'n dyddio o'r canol oesoedd wedi'i lleoli yng nghornel y gaer. Gwelir yn glir olion y Ffordd Rufeinig sy'n arwain tua'r gogledd orllewin at y Gaer Rufeinig nesaf – Pumsaint – oedd yn gwarchod Cloddfeidd Aur y Rufeiniaid. Mae Fferm Dolauhirion wedi'i lleoli ar y ffordd, ond i'r de o'r fan honno mae'r ffordd Rufeinig yn troi'n sydyn i'r de ddwyrain, gan fod yr afon yn y cyfnod hwnnw yn llifo'n agos at Allt Dolauhirion.

7 Pont Dolauhirion

Ceir sôn cyn gynhared â 1396 am 'bont Dolhir' a adeiladwyd o bren. Dyluniwyd Pont Dolauhirion (1773) gan William Edwards, oedd yn gyfrifol o bosibl am ei hadeiladu hefyd. Daeth y gweinidog a'r saer maen hwn a ddysgodd ei hun am bensaerniaeth, yn fyd enwog am y bont gyntaf a adeiladodd ym Mhontypridd yn 1750. Pont un bwa yw Pont Dolauhirion sy'n 84 troedfedd o hyd, ac a gostiodd £800. Fe'i hadeiladwyd yn lle pont arall filltir i lawr yr afon a olchwyd ymaith gan lifogydd.

8 Fferm Tonn

Dyma gartref y teulu Rees a Gwasg Tonn, sef yr argraffydd a'r cyhoeddwr adnabyddus William Rees (1808–1873). Roedd ynw'r amlwg a gweithgar ym mywyd y dref a threfnodd gronfa i adeiladu Ysgol Thomas Phillip yn Llanymddyfri – Coleg Llanymddyfri erbyn hyn. Mae'r wasg ei hun a mwy o wybodaeth i'w gweld yng Nghanolfan Dreftadaeth Llanymddyfri.

9 Y Bont Gadwyn

Roedd rhyd i groesi'r afon yn arfer bod yn Llwyncelyn, wrth ymyl Pont bren Nicholas Sant a adeiladwyd yn ystod y canol oesoedd. Adeiladwyd y 'Bont Gadwyn' wreiddiol yn 1832 gan Ymddiriedolaeth Pont Tywi, ar ffurf pont grog Telford ar draws Afon Menai. Er bod pont newydd wedi cael ei hadeiladu yn 1883 parheir i'w galw yn Bont Gadwyn.

10 Rhyd Llwyn Jack

Roedd prif gwsr Afon Tywi yn llifo'n agosach o lawer at y dref rhwng y 15fed a'r 18fed ganrif. Bu llawer o gloddio am y cerrig mân a dreuliwyd gan y dŵr yn y man hwn, lle'r oedd yn haws i groesi'r afon.

11 Eglwys Dingat Sant

Mae'r gangell a phrif garff yr eglwys yn dyddio o'r 13eg ganrif mwy na thebyg gyda'r tŵr yn perthyn i'r 15fed ganrif. Mae'r ffaith fod yr eglwys wedi'i chysgru i Ddingat yn awgrymu fod yma fynwent ers y cyfnod cyn y Normaniaid. Roedd Dingat yn un o feibion Brychan, pennaeth o'r 6ed ganrif o dras Gwyddelig a sylfaenodd Brycheiniog fel is-deyrnas iddo'i hun.

Broga Frog

1 Llandovery Castle

The Castle has had a stirring history, both as a Norman and a Welsh stronghold with remains of a round tower or keep, and a shell wall of 13th century date. A small stream, the Dyfri, was diverted to form a water-filled ditch around the castle. See information panel summarising its history at the Castle.

2 Llandovery – medieval borough and town

The medieval borough received a charter from Richard III in 1485. The famous Rhys Pritchard, 1579–1644, was Vicar of Llandovery, remembered as the author of *Ganwyll y Cymry* 'The Welshman's Candle', a popular devotional work in the Welsh language. In the first half of the 19th century Llandovery College was founded.

3 Stone Street

The Town Hall was built 1858, with the Council Chamber above an open arcaded market. The former Market Hall, built a decade earlier and now renovated as a craft centre, is surmounted by the Town Clock. There was a long tradition of clockmaking in the town, both of the mechanisms and the cases.

The large number of public houses in the town is an inheritance from droving days. The King's Head was the site of the famous Bank of the Black Ox, founded by the Drover David Jones in 1799 and on this site until 1848. The issue of promisory notes (engraved with the Black Ox) reduced the need to carry cash.

4 Nant Bawddwr

Llandovery takes its name from the least significant of all the rivers which encircle it. It served as an open sewer – no wonder it was called Bawddwr (dirty water), or Foulbrook. In 1836 it was put into an arched culvert and the street paved over.

5 Central Wales Railway Line

The railways dealt a death blow to the drovers' trade and to the mail coaches. In the 'coaching era' (1780s–1850s), Llandovery was an important coaching centre on the turnpike road from London, now the A40. The railway reached Llandovery in 1858, an extension from Llandeilo of the Vale of Towy Railway from industrial south-east Carmarthenshire. The London and North Western Railway from Craven Arms to Llandovery was completed in 1868.

6 Roman Fort and Roman Road

The footpath follows some lengths of the Roman Road. The Roman Fort at Llandovery (Alabum) lay to the east, at Llanfair-ar-y-bryn – the medieval church is located in the corner of the fort. Clear traces of the Roman Road head northwestwards towards the next Roman Fort – Pumsaint – guarding the Roman Gold Mines. Dolauhirion Farm is directly on the route, but to the south the Roman road turned sharply south-east, since the river in Roman times flowed close to Allt Dolauhirion.

7 Dolauhirion Bridge

There is mention of the 'bridge of Dolhir' in 1396, a timber structure. Dolauhirion Bridge (1773), has a span of 84 feet, cost £800 and replaced a bridge one mile downstream swept away in a flood. It was designed if not built by William Edwards, minister, stone mason and self-taught architect, who became world famous for the bridge he built at Pontypridd in 1750.

8 Tonn Farm

Home of the Rees family, giving its name to the Tonn Press, notably printer and publisher William Rees (1808–1873). He was prominent in the life of the town and organised the fund to build Thomas Phillip's School at Llandovery – now Llandovery College. The presses themselves and more information can be seen at Llandovery Heritage Centre.

9 The Chain Bridge

There was a ford at Llwyncelyn, close to the medieval timber bridge of Pont St Nicholas. The original 'Chain-Bridge', a suspension bridge, was built in 1832 by the Towy Bridge Trust, heavily influenced by Telford's suspension bridge across the Menai Straits. Replaced in 1883, the new bridge is still called the Chain Bridge.

10 Llwyn Jack Ford

Between the 15th and the 18th centuries, the main course of the Tywi was closer to the town. There has been a great deal of gravel quarrying of the water-worn stones and pebbles at this point, where the river was easier to ford.

11 St Dingat's Church

The nave and chancel are probably of 13th century date. The tower is probably 15th century. The dedication suggests an early, pre-Norman cemetery. Dingat was one of the sons of Brychan, the 6th century chieftain of Irish origin, who founded his own sub-kingdom of Brycheiniog.

Eiddo'r Ymddiriedolaeth Genedlaethol	National Trust Property
Llwybrau a Argymhellir	Recommended Routes
Hawliau Tramwy Eraill	Other Rights of Way
Llwybrau Eraill â Chaniatâd	Other Permissive Routes

0870 6082 608

All Wales Public Information Helpline:

Public Transport: For up-to-date information, phone the

Travel Information Helpline: 0870 6082 608

opportunities for enjoying the countryside.

Llyn Llech Owain near Gorslas, all offering excellent

Pembrey Country Park, Gelli Aur near Llandeilo and

know that there are three Country Parks in Carmarthenshire –

Now that you have enjoyed one of our walks you may like to

www.carmarthenshire.gov.uk

Telephone: (01554) 747500

Ty'r Nant, Trostre Business Park, Llanelli, SA14 9UT.

Parks and Countryside Unit,

For further information of walks in this series contact:

This is one of a series of county walks in Carmarthenshire.

Want to know more?

cyfleoedd rhagorol i bawb fyynhau cefn gwlad.

a Llyn Llech Owain ar bwyys Gorslas. Mae pob un yn cynnig

Pembrey, Gelli Aur ar bwyys Llandeilo,

bod yna dri pharc gwledig yn Sir Gaerfyrddin –

A chithau wedi cerdded un o'n llwybrau, efallai y carech wybod

www.sirgarg.gov.uk

Ffôn: (01554) 747500

Ty'r Nant, Parc Busnes Trostre, Llanelli, SA14 9UT.

Unded Parciau a Cefn Gwlad,

cysylltwch a'r:

I gael rhagor o wybodaeth am y llwybrau yn y gyfres

Mae'r llwybr hwn yn un o gyfres llwybrau Sir Gaerfyrddin.

Eisiau gwbyd rhagor?

Y Teithiau Cerdded

Cychwynnwyd yn y prif faes parcio yn Llanymddyfri, ger y Castell.

Mae modd rhannu'r daith ar hyd glan yr afon, sy'n cynnwys

darnau o ffordd cyhoeddus, yn ddwy daith gerdded gylchol o

4km (2.5 milltir) yr un, i'r de o'r gogledd o'r Bont Gadwyn.

Mae'n bosibl y bydd y llwybrau'n lleidiog mewn tywydd gwlyb

a chynghorir chi i wisgo esgidiau cryf. Argymhellir eich bod yn

mynd ag ysbiedndrych gyda chi.

Gellir cysylltu'r teithiau cerdded â Thait Llwynywermod, sydd

hefyd yn y gyfres hon. Mae golygyfeydd gwych ar hyd llwybrau

cerdded glan yr afon a cheir cyfle i weld amrywiaeth o fywyd

gwyllt, yn ôl y tymor. Mae'n bosibl y byddwch yn ddiog ffordd

i weld barcud coch a'i gynffon fforchog yn hofran uwch ben.

Cofiwch fanteisio ar y cyfle i ymweld â Choedwig y Dyn Tlawd,

coetir derw hynafol lled naturiol, a roddwyd i drigolion Llanymddyfri yn y

16eg gan y Ficer Pritchard ac sydd bellach yn cael ei reoli gan

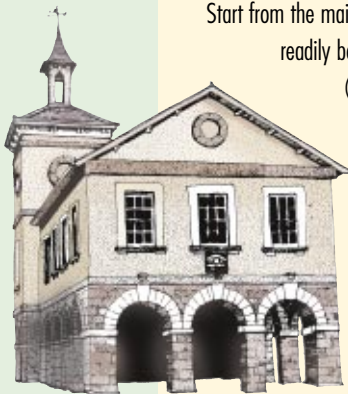
Ymddiriedolaeth Bywyd Gwyllt Dyfed. Mae taith gylchol, serth mewn manau, sydd

oddeutu 2 awr o hyd. Ar y ffordd A40 i Aberhonddu, tua 1km (0.6 milltir) i'r

dwyrain o'r dref, trowch i'r chwith gyferbyn â safle carafanau/mynegbost Myddfai

a pharcwch ar y llwybr neu yn y cwarebychan. Dilynwch y llwybr ar droed hyd at y

fferm ac i lawr y lôn las at y fynedfa i'r warchodfa.

Hen Farchnad Old Market

Y Rheolau Cefn Gwlad

Wrth ddefnyddio llwybrau cofiwch gadw at reolau cefn gwlad.

- Mwynhewch y wlad a pharchwch ei bywyd a'i gwaith.
- Ceuwch bob lliidiart.
- Cadwch eich cŵn dan reolaeth glòs.
- Cadwch at llwybrau cyhoeddus wrth groesi tir amaethyddol.
- Defnyddiwch lidiardau a chamfeydd i groesi ffensys, perthi a walydd.
- Gadewch lonydd i anifeiliaid, cnydau a pheiriannau.
- Ewch â'ch sbwriel adref.
- Helpwch gadw pob dŵr yn lân.
- Gwarchodwch fywyd gwyllt, planhigion a choed.
- Byddwch yn ofalus iawn ar heolydd gwledig.
- Peidiwch â chreu sŵn yn ddiangen.

Llandovery

Rivers and Bridges are the grand themes of both the Riverside and part of the

adjoining Llwynywormwood walks (see separate leaflet). Anyone who knows the

rivers will know that they can flood and still cause serious problems today.

Memories are still fresh of the Tywi valley floods of 1987.

The great Tudor traveller and chronicler, John Leland, writing in the 1530s,

has quite a lot to say about Llandovery and its many rivers.

"... Passing owt of Llanameweri within a ii fforow length I rode over

the river of Tewe, the wiche ther oftentimes dronith in winter divers

menne for lakke of a bridge ..."

It is quite clear that from the later Middle Ages until the 18th century,

the Tywi flowed much closer to the town than at present, along Church

Lane and between St Dingar's church and the town.

The town of Llandovery owes its origin to its position at an

important bridging point on the River Tywi. This was recognised by

the Romans who established a fort, and later by the Normans

whose ruined castle can still be seen. It became an important

assembly point for the drovers with their Welsh Black cattle before

beginning their long trek to the border and the English markets

beyond. Today, it is still an important market centre retaining

much of the character and attractiveness of the 18th and 19th

century market town. Its rural setting forms an attractive base

for visitors wishing to explore the delights of the Brecon

Beacons National Park or the hills around Pumpsaint,

Rhandirmwyn and Llyn Brïanne.

Cerfion Portman Drovers' Statue

The River Tywi which has its origins high in the hills

beyond Rhandirmwyn (now intercepted by the Llyn

Brïanne Dam), flows some 112 km (70 miles) to the coast at Carmarthen Bay.

Centuries of winter flooding have built up an alluvial soil in the valley bottom,

producing the lush grass which supports the County's dairy industry.

It is well worth the visitor exploring the streets of the town and its many fine

buildings and characterful shops, cafes and craft outlets. The Llandovery Heritage

Centre, located close to the main Car Park in the centre of Llandovery, contains an

excellent exhibition of local historical characters, together with a Red Kite display

and other information.

Llanymddyfri

Afonydd y Phonydd yw prif themâu y teithiau cerdded sy'n dilyn Glan yr Afon a

rhon o derfiau cyfagos Llwynywormwood (gweler y daflen ar wahân). Fel y gwyr

unhwy un sy'n adnabod yr afonydd maent yn gallu gorffo ac achosi problemau

a ysgirfennai yn y 1530'au, lawer i'w ddwewd am Lanymddyfri a'r afonydd.

"... Passing owt of Llanameweri within a ii fforow length I rode over

the river of Tewe, the wiche ther oftentimes dronith in winter divers

menne for lakke of a bridge ..."

Mae'n amlwg fod afon Tywi yn llifo'n agosach i'r dref rhwng yr

cerdded canol a'r 18fed ganff nag y mae heddiw, ar hyd lôn y Llan

afon egllwys Dingar Sant a'r dref.

Tyfordd Llanymddyfri o amgylch man pwsig ar gyfer pontio afon

Tywi. Splyddodolwyd hyn gan y Rhufeiniad a adeiliodd goer yma,

ac wedyn gan y Normaniaid-mae oion eu castell i'w gweld o hyd.

Datblygodd yn fan ymgyrnwll pwsig ar gyfer y portmryn a'u

Gwatheg Duon, cyn dechrau ar eu taith i'r ffin a marchnodoedd Lloeg

afon y tu draw. Mae'n parhau i fod yn gonffon marchnad bwysig heddiw

ac mae wedi llwyddo i gadw'nifer o nodweddion deiniol tref

marchedol a'r 18fed a'r 19eg ganff. Mae ei heoliad yng ngherf

gwlad yn ei wneud yn gonffon hwlus i ymwelwyr sydd am

cyfle i werthfawrogi harddwch Parc Cenedlaethol Bannau

Brcheiniog neu'r brynau o amgylch Funsaint, Rhandirmwyn a

Llyn Brïanne.

Mae afon Tywi, sy'n tarddu yn y brynau y tu draw i Rhandirmwyn, yn llifo

ar hyd 112 km (70 o fillitroedd), a thwy Agge Llyn Brïanne, ar ei thait i Fae

(Caerfyrddin. Mae canrifoedd o ffogydd goe't wedi creu pridd llywododol ar lawr

dyffryn sy'n cynhyrchu'r borta wellhog i hwydo diwydiant lleath y Sir.

Mae'n werth ymweld â strydeod y dref a'r nifer o adeiladau cain, siopau,

siopau crefftou a manau bwta diddorol sydd ynno. Mae Canffon Drefoddeith

Llanymddyfri, sydd wedi'i lleoli wrth ymyl y prif faes parcio yng nghanol y dref yn

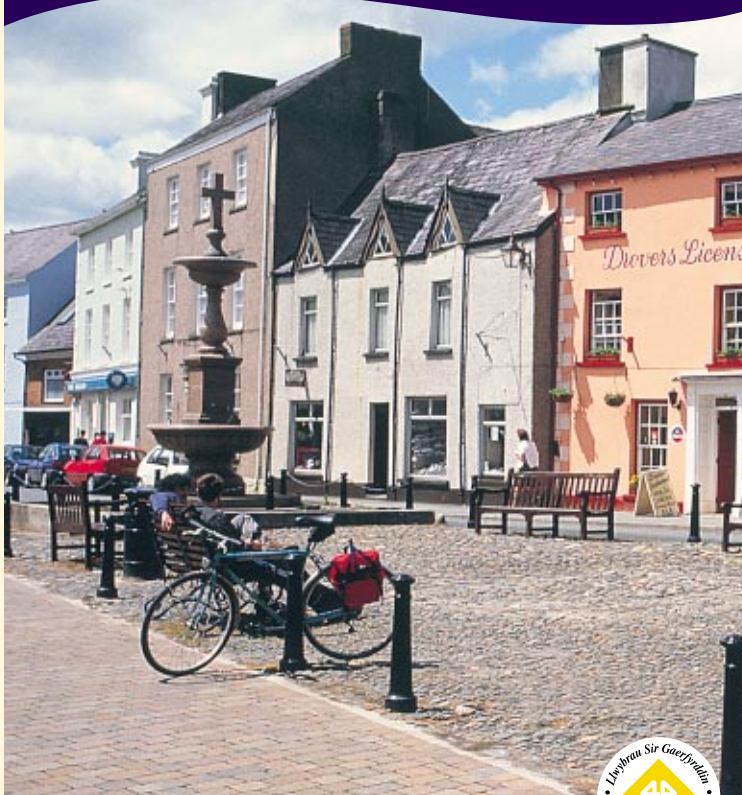
cynnwys nifer o arddangosfeydd arbennig o gymmeradau hanesyddol lleol, ynghyd ag

arddangosiad ar y Barcud Coch a gwybodaeth oroll.

Llanymddyfri

Llandovery

Teithiau Cerdded Sir Gaerfyrddin Carmarthenshire Country Walk

Cyngor Sir Gaerfyrddin Carmarthenshire County Council

Amser Hamdden Leisure Time

Cefnogydd gan Bwsiect y Barcud a Chyngor Cefn Gwlad Cymru Supported by the Kite County Project & Countryside Council for Wales

Photograph: © Wales Tourist Board